

СИТНИК Г.В.

кандидат економічних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ

В статті сформульовано методологічні засади побудови системи фінансового аналізу в межах процесного підходу до фінансового планування. Визначені принципи її формування, підсистеми, об'єкти та задачі фінансового аналізу. Розкрито зміст аналітичних процедур в межах кожної з підсистем.

Ключові слова і фрази: фінансовий аналіз, фінансове планування, бізнес-процес, фінансовий стан, фінансова політика.

Methodological basics of constructing a system of financial analysis within the process approach to financial planning are summarized in the Paper. Principles of its formation, subsystems, objects and objectives of financial analysis are determined. Content of analytical procedures within each of its subsystems is interpreted.

Keywords: financial analysis, financial planning, business process, financial status, financial policy.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасні умови господарювання, які характеризуються високим рівнем конкуренції, динамізмом змін зовнішнього середовища, ускладненням фінансової діяльності, проблемами фінансового забезпечення, які загострюються в кризовий і посткризовий період вимагають високого рівня професіоналізму фінансових менеджерів, вдосконалення системи управління фінансами. Важливою складовою такого управління є фінансове планування, в перебігу якого моделюється майбутній фінансовий стан підприємства, обирається найбільш раціональний шлях його розвитку. Обґрунтування якісного фінансового плану неможливе без формування на підприємстві системи фінансового аналізу, наявність якої дозволяє здійснювати оцінку його фінансового стану, сильних та слабких сторін, загроз і можливостей його фінансового розвитку, резервів підвищення ефективності фінансової діяльності та забезпечення збалансованого фінансового розвитку підприємства.

Запровадження нових підходів до фінансового планування потребує побудови адекватної системи фінансового аналізу, обґрунтування методологічних засад її формування, що визначає актуальність та практичну значущість обраного напрямку дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню теоретико-методологічних засад фінансового аналізу присвячена значна кількість робіт як закордонних, так і вітчизняних дослідників. Так, в роботах Й. Шумпетера [1], П. Самуельсона [2], І. Рима [3] фінансовий аналіз досліджується в складі економічного аналізу, де останній набуває широкої трактовки і фактично розглядається як «узагальнююча характеристика сукупності аналітичних дій в економіці взагалі або окремому її розділі» [4, с.23]. Автори висвітлюють історичні аспекти його розвитку та широкий спектр математико-аналітичного апарату економічної теорії. Так, П.

Самуельсон в 1970 році одержав Нобелівську премію саме за внесок у підвищення загального рівня аналізу в області економічної науки. Натомість, у вітчизняній (та на теренах пострадянського простору) теорії та практиці економічній і, відповідно, фінансовий аналіз розглядається в дещо вужчому ракурсі і передбачає висвітлення методів та техніки фінансових аналітичних розрахунків на рівні підприємства (його мікроекономічна складова). Так, Є.В. Мних [5] ґрунтовно досліджує теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій фінансового аналізу. В роботах В.В. Ковальова [4], Л.А. Бернштейна [6], Р.С. Хігінса [7], В.П. Савчука [8], І.О. Бланка [9] акцентується увага на прикладних аспектах фінансового аналізу, його методичному апараті та технології здійснення.

Не дивлячись на численні дослідження, їх значний внесок в теорію фінансового аналізу, проблеми узгодженості та координації аналітичної та планової підсистем в межах фінансового управління, особливо в контексті запровадження процесного підходу залишаються поза увагою авторів і не знайшли належного відображення в публікаціях.

З огляду на це, **мета дослідження** полягає у обґрунтуванні методологічних засад побудови системи фінансового аналізу підприємства торгівлі, адекватної процесно-орієнтованому фінансовому плануванню.

Виклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням одержаних результатів. Фінансовий аналіз, будучи важливою складовою економічного аналізу, характеризується широким колом задач, потужним методичним апаратом. Це обумовлюється складністю фінансової діяльності підприємства в сучасних умовах з одного боку, та досить широкою областю застосування фінансового аналізу – з іншого. Так, фахівці [4, с.44-57] слушно виокремлюють особливості фінансового аналізу в роботі бухгалтера, фінансового аналітика, фінансового менеджера, аудитора, антикризового менеджера, які визначаються специфічними задачами їх діяльності і обумовлюють вибір методичного інструментарію та порядок його проведення.

Особливу роль фінансовий аналіз посідає в системі фінансового планування. Будучи вихідним етапом його здійснення, на основі дослідження причинно-наслідкових зв'язків фінансового розвитку підприємства фінансовий аналіз виявляє резерви покращення фінансового стану, підвищення ефективності фінансової діяльності, створює передумови для вибору найкращого з фінансової точки зору варіанту розвитку підприємства та його адаптації до умов зовнішнього середовища.

Розвиток процесного підходу до управління, реалізація фінансового планування на його базових положеннях потребує побудови адекватної системи фінансового аналізу на підприємстві.

Під системою фінансового планування на основі процесного підходу ми розуміємо сукупність взаємопов'язаних і узгоджених елементів, які забезпечують процес розроблення та реалізації фінансових планів, адекватних потребам розвитку підприємства на основі регламентації та підвищення фінансової ефективності його бізнес-процесів. Така система передбачає організацію стратегічного, поточного та оперативного рівнів фінансового планування, в межах яких обґрунтовуються стратегічні цільові фінансові показники, фінансові параметри, що забезпечують їх досягнення та конкретизуються задачі щодо їх виконання відповідно. В системі фінансового планування, що організується на принципах процесного підходу важливе місце посідає обґрунтування фінансових показників бізнес-процесів підприємства, забезпечення яких в перебігу реалізації

фінансового плану сприяє досягненню стратегічних фінансових цілей. Формування таких показників, попередня оцінка стану бізнес-процесів та їх подальший аналіз ініціює в системі фінансового планування цикл вдосконалення бізнес-процесів: підприємство постійно знаходиться в пошуку шляхів їх оптимізації задля забезпечення збалансованого фінансового розвитку, реалізації стратегії та найкращого варіанту адаптації до умов зовнішнього середовища.

Аналітичні дослідження, що передують процедурі розроблення фінансового плану і пронизують весь плановий процес потребують адекватної організації.

Беззаперечно, фінансовий аналіз в системі процесно-орієнтованого фінансового планування ґрунтується на базових принципах, що широко висвітлюються в спеціальній літературі [4, 5, 8, 9]. Але поряд з цим, специфіка фінансового планування висуває ряд додаткових вимог (принципів) до формування системи фінансового аналізу на підприємстві, а саме: 1. Принцип узгодженості підсистем фінансового аналізу та планування за масштабом поставлених цілей та строками реалізації; 2. Принцип інтеграції окремих підсистем фінансового аналізу; 3. Принцип дослідження фінансової ефективності бізнес-процесів та чинників, що її обумовлюють; 4. Принцип вибору найбільш адекватних методів фінансового аналізу для потреб фінансового планування; 5. Принцип достатньої (але не надмірної) деталізації фінансових аналітичних розрахунків.

Виходячи з розуміння процесно-орієнтованої системи фінансового планування, сутності та змісту фінансового аналізу [4-9], базових та зазначених вище принципів його організації, систему фінансового аналізу на підприємстві в контексті процесного підходу до фінансового планування можна представити за допомогою табл.1.

Стратегічний фінансовий аналіз являє процес дослідження впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища на результативність фінансової діяльності з метою виявлення особливостей та можливих шляхів розвитку в перспективному періоді [10, с.43]. Він є найбільш складною підсистемою фінансового аналізу, в перебігу якого необхідно виявити стратегічні фінансові можливості розвитку підприємства, ідентифікувати драйвери зростання його цінності та стратегічні параметри фінансового потенціалу.

Складність та важливість цього етапу аналітичного дослідження обумовлює необхідність комплексного визначення та систематизації об'єктів такого аналізу з метою структуризації процесу його проведення. В сучасній літературі з проблем стратегічного управління відсутній єдиний підхід до виділення об'єктів стратегічного фінансового аналізу. Так, сучасна теорія стратегічного менеджменту виокремлює два базові елементи, що визначають стратегічні можливості підприємства – ресурси і компетенції [11, с.141-145; 12, с.39-40], що розглядаються як основні об'єкти стратегічного аналізу і класифікуються на більш вузькі сегменти в розрізі видів ресурсів та ключових компетенцій.

Таблиця 1. Система фінансового аналізу в межах процесного підходу до фінансового планування (складено автором).

<i>Елементи системи</i>	<i>Характеристика елементів</i>		
Підсистеми	Стратегічний фінансовий аналіз	Поточний фінансовий аналіз	Оперативний фінансовий аналіз
Об'єкт	Фінансовий потенціал підприємства; Стратегічний фінансовий план.	Поточний фінансовий план; Фінансовий стан підприємства;	Оперативні фінансові плани (бюджети); Система грошових розрахунків

Бізнес-економіка, фінанси, облік і аудит

		Фінансова політика підприємства; Фінансові параметри бізнес-процесів.	підприємства
Задачі	Оцінка фінансового потенціалу підприємства, виявлення драйверів зростання цінності підприємства, чинників його збалансованого фінансового розвитку; збалансованості стратегічного фінансового плану та його відповідності стратегічній фінансовій позиції підприємства.	Оцінка узгодженості поточного і стратегічного фінансових планів; Оцінка фінансового стану підприємства, резервів його покращення за рахунок вдосконалення фінансової політики та бізнес-процесів.	Оцінка узгодженості оперативного та поточного фінансових планів; Оцінка стану грошових розрахунків, поточної платоспроможності підприємства, пошук шляхів оптимізації грошових потоків підприємства.

Грунтуючись на такому підході, Г.В. Блакита [13, с.131-132] пропонує здійснювати стратегічний фінансовий аналіз за трьома базовими структурними елементами: ресурси для здійснення фінансової діяльності, фінансова структура підприємства, компетенції по здійсненню фінансової діяльності. В цілому, оцінюючи позитивно даний підхід, слід зазначити недостатньо коректне застосування терміну «фінансова структура підприємства», під якою автор розуміє структурні пропорції капіталу, грошових потоків, активів. Натомість, в сучасній практиці контролінгу, фінансового менеджменту цей термін набув широкого вжитку і має дещо інше змістовне навантаження, характеризуючи структуру центрів фінансової відповідальності на підприємстві.

І.О. Бланк для потреб стратегічного фінансового аналізу виокремлює так звані домінуючі сфери (напрями) стратегічного фінансового розвитку підприємства: потенціал формування фінансових ресурсів, рівень ефективності розподілу фінансових ресурсів, рівень фінансової безпеки, рівень якості управління фінансової діяльності [10, с.32-35].

Позитивно оцінюючи зазначені підходи, синтезуючи їх основні положення та позитивні риси, враховуючи особливості фінансового планування на основі процесного підходу, ми пропонуємо виокремлювати наступні об'єкти та сегменти стратегічного фінансового аналізу (табл.2).

Таблиця 2. Сегментація об'єктів стратегічного фінансового аналізу підприємства (розвинуто та доповнено за [10, 13]).

<i>Об'єкти стратегічного фінансового аналізу</i>	<i>Сегменти стратегічного фінансового аналізу</i>
1. Фінансові ресурси підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • власні фінансові ресурси; • позикові фінансові ресурси.
2. Активи підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • необоротні активи підприємства; • оборотні активи підприємства.
3. Фінансова збалансованість підприємства	<ul style="list-style-type: none"> • структура капіталу; • структура активів; • збалансованість грошових потоків; • збалансованість ризик-позиції.
4. Фінансові параметри бізнес-процесів	<ul style="list-style-type: none"> • фінансові параметри основних бізнес-процесів; • фінансові параметри допоміжних бізнес-процесів; • фінансові параметри бізнес-процесів управління;

Запропонований підхід забезпечує комплексну оцінку фінансового потенціалу підприємства, його відповідність стратегічним потребам розвитку, надає можливість виявляти ключові фактори збалансованого фінансового розвитку підприємства, зростання його цінності.

Оснoву проведення стратегічного фінансового аналізу становить дослідження впливу на діяльність підприємства окремих факторів середовища його функціонування. Залежно від джерел виникнення цих факторів та можливості впливу на них з боку підприємства, їх традиційно поділяють на фактори зовнішнього та внутрішнього фінансового середовища. Ґрунтуючись на зауваженні Дж. Гелбрейта і К. Робертса щодо розмитості меж зовнішнього та внутрішнього середовища внаслідок взаємопроникнення елементів організації і оточення [14, с.44], доцільним вбачається підхід авторів [10, с.44-46], що виокремлюють зовнішнє фінансове середовище прямого і непрямого впливу та внутрішнє фінансове середовище.

Таким чином, стратегічний фінансовий аналіз передбачає послідовну оцінку факторів окремих видів фінансового середовища в розрізі об'єктів та сегментів фінансового аналізу, узагальнення результатів такого аналізу у вигляді матриці, що характеризує стратегічну фінансову позицію підприємства. В перебігу такого аналізу застосовується досить широкий спектр методів (табл.3).

Таблиця 3. Методи стратегічного фінансового аналізу та сфера їх застосування (доповнено за Бланком І.О. [10]).

Методи стратегічного фінансового аналізу	Сфера застосування		
	Аналіз факторів зовнішнього середовища непрямого впливу	Аналіз факторів зовнішнього середовища безпосереднього впливу	Аналіз факторів внутрішнього середовища
SWOT-анализ	+	+	+
PEST-анализ	+		
SNW-анализ			+
GAP-анализ			+
LOTS-анализ			+
PIMS-анализ			+
Сценарный анализ	+	+	+
Сравнительный анализ			+
Коэффициентный анализ			+
Факторный анализ			+
Экспертный анализ	+	+	+

Не менш важливою складовою стратегічного фінансового аналізу є оцінка рівня збалансованості стратегічного фінансового плану, в перебігу якого досліджується ступінь узгодженості фінансових цілей в стратегічній карті, окремих цільових фінансових показників в межах збалансованої системи показників, його відповідність стратегічній фінансовій позиції підприємства, тенденціям розвитку зовнішнього фінансового середовища.

В межах поточного фінансового аналізу реалізуються дві форми аналітичного дослідження: попередній та наступний фінансовий аналіз (рис.1).

Бізнес-економіка, фінанси, облік і аудит

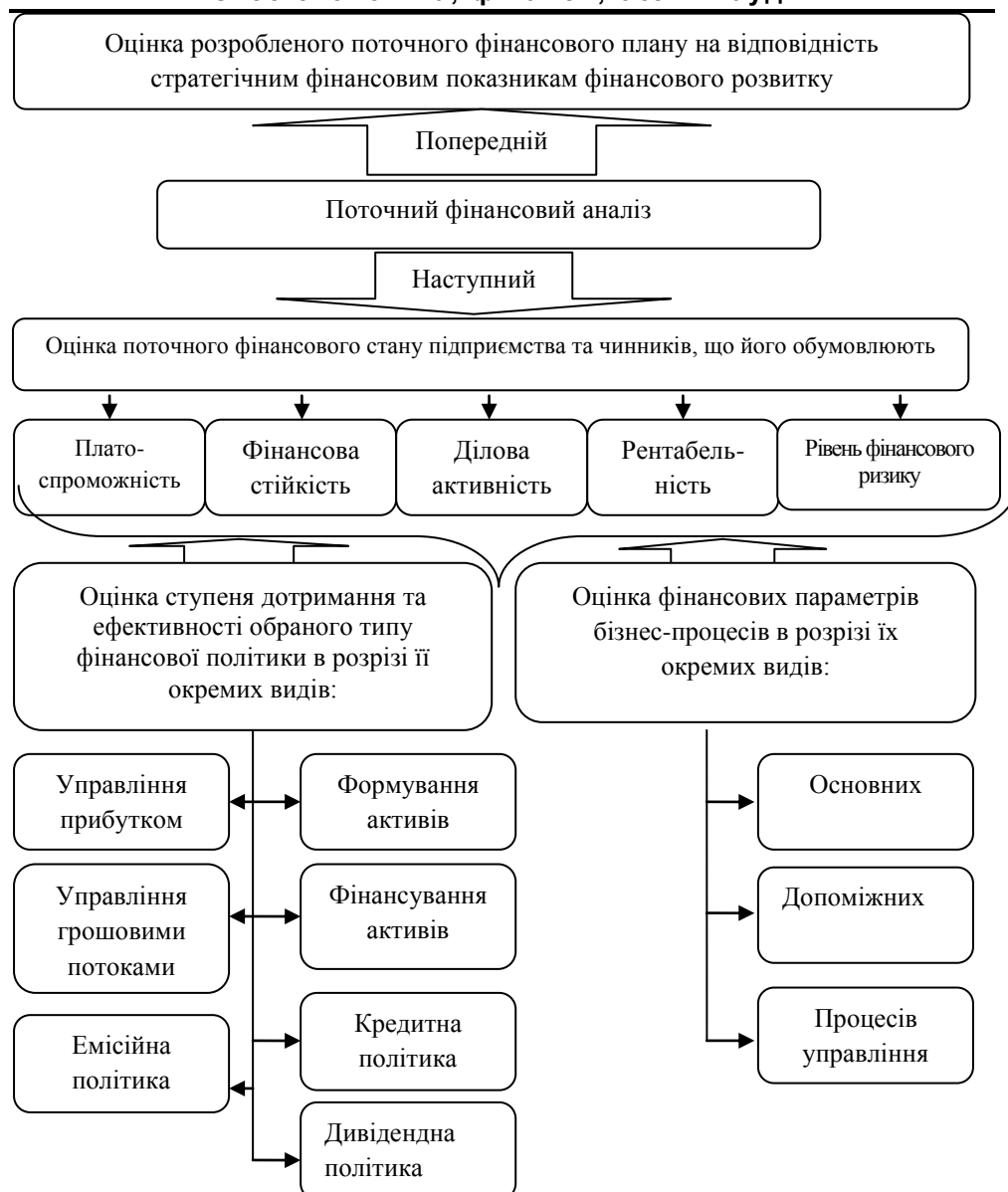

Рис. 1. Модель поточного фінансового аналізу в межах фінансового планування на основі процесного підходу (складено автором).

Попередній фінансовий аналіз полягає в оцінці поточного фінансового плану, його адекватності стратегічній складовій, за результатами якого поточний фінансовий план або затверджується, або ініціюється внесення коректив як в поточний, так і в стратегічний фінансові плани.

Наступний фінансовий аналіз передбачає оцінку поточного фінансового стану і включає: 1. дослідження реалізованого типу фінансової політики в розрізі її окремих видів (кредитної, формування активів, фінансування активів, дивідендної тощо) та її вплив на фінансовий стан підприємства. Оцінюється ступінь відповідності фінансових параметрів підприємства її обраному типу. 2. дослідження фінансових параметрів бізнес-процесів, їх впливу на фінансовий стан підприємства.

Результатом поточного фінансового аналізу є виявлені резерви покращення фінансового стану в частині вдосконалення фінансової політики підприємства та поліпшення його бізнес-процесів.

Оперативний фінансовий аналіз з одного боку передбачає оцінку розроблених бюджетів з позицій їх відповідності плановим фінансовим документам вищого рівня (поточного та стратегічного) та дослідження стану грошових потоків, в перебігу якого аналізуються обсяги надходження та витрачання грошових коштів, їх збалансованість і синхронність, вивчаються бюджети окремих бізнес-процесів. Результатом такого аналізу є вибір напрямів оптимізації грошових потоків, економії фінансових ресурсів, що сприяє зміцненню платоспроможності, підвищенню ефективності діяльності підприємства.

В перебігу поточного та оперативного фінансового аналізу застосовуються методи горизонтального, вертикального, коефіцієнтного, інтегрального аналізу, сутність та порядок застосування яких широко висвітлені в літературі [4-9].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Сформульований підхід до побудови системи фінансового аналізу забезпечує процес розроблення та реалізації фінансового плану необхідним аналітичним інструментарієм і дозволяє оцінювати узгодженість фінансових планів різного рівня, фінансовий потенціал підприємства та стратегічні можливості його розвитку, виявляти резерви покращення фінансового стану та підвищення ефективності і результативності фінансової діяльності шляхом вдосконалення фінансової політики, поліпшення бізнес-процесів, досліджувати рівень динамічної платоспроможності, виявляти напрями оптимізації грошових потоків. Обґрунтування методологічних засад побудови системи фінансового аналізу в контексті процесного підходу до планування потребує вдосконалення методичного інструментарію фінансового аналізу та планування, що буде предметом подальших досліджень автора.

Список використаних джерел та літератури:

1. Шумпетер Й.А. История экономического анализа / Й.А. Шумпетер: пер. с англ. под ред. В.С. Автономова. — в 3-х т. — Т.1. - СПб.: Экономическая школа, 2001. -552 с.
2. Самуэльсон П. Экономика=Economics. / П. Самуэльсон, В. Нордхаус: -[18-е издание]. -М.: Вильямс, 2006. -1360 с.
3. Рима И.Х. Неоклассическая теория и раскол: 1890-1930 гг. / И.Х. Рима. //Современная экономическая мысль: -[под. ред. Афанасьева В.С., Энтова Р.Л.]. -М.: Прогресс, 1981. -962 с. - (Серия: «Экономическая мысль Запада»).
4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. / В.В. Ковалев. -М.: Финансы и статистика, 2002. -560 с.
5. Мних Є.В. Економічний аналіз: підручник. / Є.В. Мних. - К.: Знання, 2011. - 630 с.
6. Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчетности. / Л. А. Бернстайн. -[пер.с англ. И.И. Елисева; под ред. Я.В.Соколова]. -М.: Финансы и статистика, 1996. -624 с.
7. Хиггинс Р. С. Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес- решений . / Р. С. Хиггинс. : Пер. с англ. - М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. - 464 с.
8. Савчук В.П. Практическая энциклопедия. Финансовый менеджмент. / В.П. Савчук. - К.: Издательский дом «Максимум», 2006. -884 с.
9. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. В 2-х томах. Т.1./ И.А. Бланк. -3-е изд., перераб. и доп. -М.: ОМЕГА-Л, 2011. - 656 с.
10. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия / И.А. Бланк -К.: Ника-Центр Эльга, 2004. - 711 с.
11. Грант Р. Современный стратегический анализ / Р.Грант ; пер. с англ. -СПб.: Питер, 2008. -560 стр.
12. Дженстер П. Анализ сильных и слабых сторон компании: определение стратегических возможностей / П. Дженстер, Д. Хасси; пер. с англ. - М.: Вильямс, 2003. - 386 с.
13. Блакита Г.В. Фінансова стратегія торговельних підприємств: методологічні та прикладні аспекти. Монографія / Г.В. Блакита -К.:КНТЕУ, 2010. -244 с.
14. Galbarath J.R. Strategy Implementation / J.R. Galbarath, K. Robert -Los Angeles: West Publishing Company, 1996. -294 p.